

PARAMETRY PROCESU OGRANICZANIA EMISJI SO₂ PRZEZ INIEKCJĘ SORBENTU DO STREFY SPALANIA

MIECZYŚLAW A. GOSTOMCZYK, AGNIESZKA RZEPECKA-SKRZAT

Politechnika Wroclawska, Instytut Techniki Ciepłej i Mechaniki Płynów, Wybrzeże Wyspiańskiego 27, 50-370 Wrocław

Keywords: limestone, efficiency, economy, field test.

PARAMETERS OF THE LIMITATION OF THE SO₂ EMISSION BY SORBENT INJECTION INTO THE COMBUSTION ZONE

This article presents the results of laboratory studies of the CaCO₃ sorbent calcination process, industrial studies of the desulphurization effectiveness and degree of CaCO₃ re-reaction in the process of dry sorbent injection into the sphere of a pulverized-fuel boiler. Calcination studies were carried out within the range of 800–1200°C for a 10 s. process. The sorbents used in those studies were supplied by two different producers. The material was of a non-fractional form of a grain diameter below 25 μm. The highest degrees of calcination 94–99% were achieved at the temperature of 1200°C and for sorbents of a grain diameter below 25 μm. The best sorbent in industrial studies was the CaCO₃ sorbent. For a Ca/S = (1–2,5):1 relation an average of desulphurization effectiveness within 15–35% and a mean re-reaction degree of about 14% was obtained. Comparative industrial studies of two CaCO₃ sorbents, where one was characterized by a higher share of fractions with a grain diameter below 30 μm, have shown that the sorbent with a higher fraction of small diameter grains produces higher desulphurization effectiveness by about 5–10% and higher re-reaction degrees by about 7%.

Streszczenie

W artykule przedstawiono wyniki badań laboratoryjnych procesu kalcynacji sorbentu CaCO₃ oraz badań przemysłowych skuteczności odsiarczania i stopnia przereagowania sorbentów CaCO₃, Ca(OH)₂ i CaO w procesie iniekcji suchego sorbentu do strefy spalania kotła pyłowego. Badania kalcynacji przeprowadzono w zakresie temperatur 800–1200°C dla czasu trwania procesu 10 s. Stosowano sorbent od dwóch różnych producentów w postaci nierozfrakcjonowanej i o średnicach ziaren poniżej 25 μm. Najwyższe stopnie kalcynacji 94–99% uzyskano dla temperatury 1200°C i dla sorbentów o średnicach ziaren poniżej 25 μm. W badaniach przemysłowych najlepszym sorbentem okazał się być sorbent CaCO₃, przy użyciu którego dla stosunku Ca/S = (1–2,5):1 osiągnęto średnie skuteczności odsiarczania rzędu 15–35% i średni stopień przereagowania około 14%. Porównawcze badania przemysłowe dwóch sorbentów CaCO₃, z których jeden charakteryzował się większym udziałem frakcji o średnicach ziaren poniżej 30 μm wykazały, że sorbent o większym udziale ziaren o małych średnicach daje wyższe skuteczności odsiarczania o około 5–10% i wyższe stopnie przereagowania o około 7%.

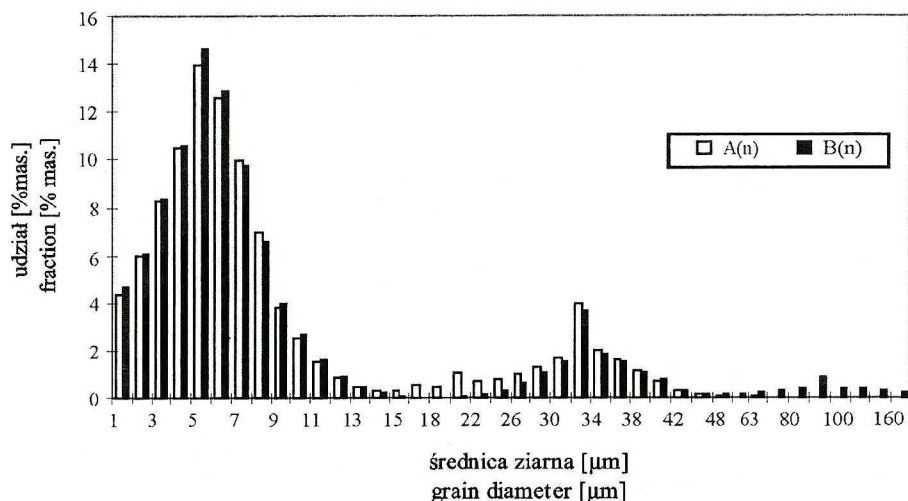
WSTĘP

W chwili obecnej jednym z głównych problemów ochrony środowiska jest zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego dwutlenkiem siarki. Istnieje więc konieczność ograniczania emisji SO_2 , jednak wybór metody powinien być ściśle związany z analizą kosztów tego procesu. Głównym źródłem emisji SO_2 w Europie są elektrownie, elektrociepłownie i kotłownie spalające węgiel kamienny i brunatny. Emisja SO_2 z Europy osiągnęła w latach 1980–1985 swoje maksimum, czyli około 5800000 Mg/rok [5]. Budowa dużej ilości instalacji do odsiarczania spalin spowodowała w 1999 r. ograniczenie emisji SO_2 z Europy do poziomu około 20540000 Mg/rok [3]. Dalsze ograniczenie emisji SO_2 do około 3850000 Mg/rok z 15 krajów Unii Europejskiej w 2010 r. umożliwią wprowadzone w dniu 27.11.2001 r. dwie dyrektywy Unii Europejskiej dotyczące ograniczenia emisji SO_2 z dużych zakładów energetycznych (o mocy większej lub równej 50 MWth) oraz narodowe pułapy emisji dla zanieczyszczeń powietrza [2, 6]. W tej sytuacji może zająć konieczność dalszego ograniczenia emisji SO_2 z Polski. Jednym z najtańszych sposobów ograniczania emisji SO_2 jest iniekcja suchych sorbentów do strefy spalania kotła. W metodzie tej jako sorbenty stosuje się zwykle wapienie, dolomity, tlenek wapnia oraz wodorotlenek wapnia, jednak z wielu względów najpowszechniej używany jest węglan wapnia. Technologię iniekcji do strefy spalania suchych sorbentów stosuje się w Elektrowniach: Rybnik, Turów oraz Kogeneracja Wrocław. Była ona również stosowana w Elektrowni Opole. Badania tego procesu prowadzone są na Zachodzie już od wielu lat, jednak wykonywano je zwykle w skali laboratoryjnej bądź pilotowej, rzadko w skali przemysłowej. Uzyskiwane wyniki badań różniły się często między sobą, jeśli chodzi m.in. o: najkorzystniejszy rodzaj i granulację stosowanego sorbentu, stosunek Ca/S, optymalną temperaturę czy czas prowadzenia procesu. Wobec licznych kontrowersji wydaje się, że najlepszym rozwiązaniem byłoby przeprowadzanie indywidualnych badań dla każdego sorbentu dostatecznie często stosowanego w danym kraju. W Polsce sorbent CaCO_3 oferują m.in. Opolwap, Górażdże, Wojcieszów, Czatkowice, Lhoist Bukowa, czy Lafarge Cement Polska.

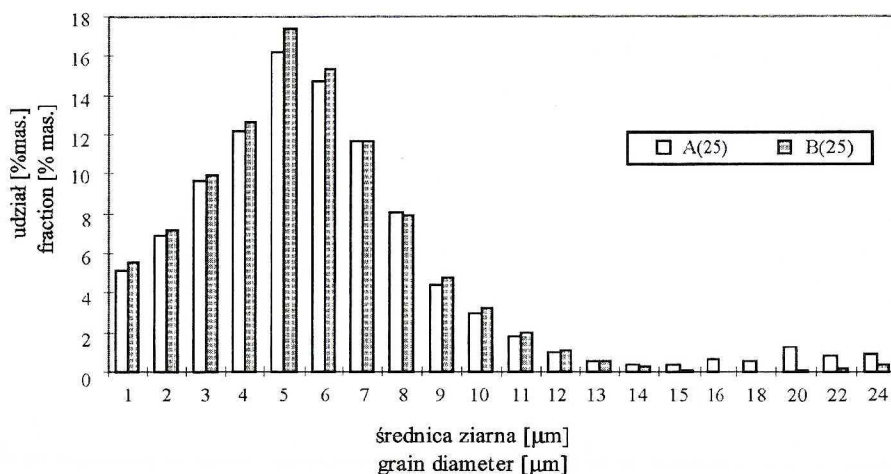
Metoda sucha (WAWO) wprowadzona w Kogeneracji Wrocław opracowana została w Instytucie Inżynierii Ochrony Środowiska Politechniki Wrocławskiej. Jednymi z zagadnień mających istotny wpływ na parametry techniczno-ekonomiczne opracowanej technologii były procesy zachodzące przy iniekcji sorbentu do strefy spalania kotła. W celu oceny skuteczności procesu przeprowadzono badania laboratoryjne stopnia kalcynacji stosowanego sorbentu i badania przemysłowe oceniające skuteczność procesu w zależności od: parametrów pracy kotła oraz rodzaju, składu ziarnowego i ilości wprowadzanego sorbentu.

BADANIA LABORATORYJNE – METODYKA BADAŃ

Badaniom termicznego rozkładu poddano sorbenty CaCO_3 pochodzące od dwóch producentów (oznaczono je symbolami „A” i „B”) w postaci nierozfrakcjonowanej (symbol „n”) i o średnicach ziaren poniżej 25 μm (symbol „25”). Składy ziarnowe badanych sorbentów przedstawiono na rysunkach 1 i 2. Badano stopień kalcynacji sorbentu w zależności od temperatury oraz składu ziarnowego, jak również skład ziarnowy produktu pokalcynacyjnego. Badania procesu przeprowadzono w termoreaktorze. Na wstępie wyprażono w temperaturze 1000°C ceramiczne łożki i tygle, do ustalenia się

Rys. 1. Skład ziarnowy sorbentów A i B w postaci nierozfrakcjonowanej
Grain composition of A and B sorbents in a non-fractionated form

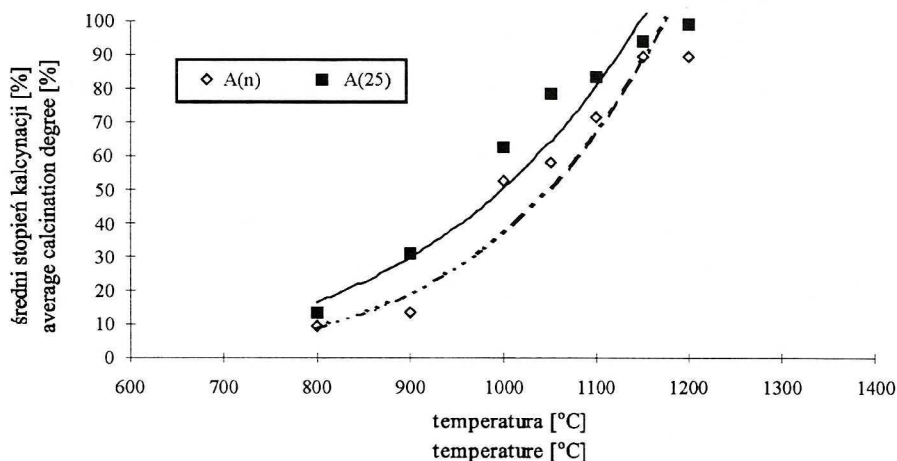
Rys. 2. Skład ziarnowy sorbentów A i B o średnicach ziaren poniżej 25 μm
Grain composition of A and B sorbents with a grain diameter below 25 μm

ich stałej wagi. Następnie wysuszono badane sorbenty w suszarce w temperaturze 110°C, do uzyskania ich stałej wagi (suszarka wyposażona była w układ odsysania wilgotnego powietrza). Po wysuszeniu sorbent przechowywano w eksykatorze. Do badań odważano próbkę danego sorbentu w ilości 15–25 mg do tygla ceramicznego. Próbkę wstępnie podgrzewano do temperatury 600°C, a następnie przesypano do podgrzanej już do temperatury procesu kalcynacji łódki ceramicznej. Łódkę wprowadzano do termoreaktora, w którym panowała zadana temperatura procesu kalcynacji. Temperaturę zmieniano w zakresie 800–1200°C. Próbki przebywały w termoreaktorze w atmosferze powietrza przez czas 10 s. Po procesie kalcynacji każda próbka była schładzana w eksykatorze, a następnie ważona na wadze elektronicznej HR 60. Na podstawie ubytku wagi próbki określano stopień kalcynacji sorbentu. Dla każdej tempe-

ratury procesu wykonano kilka badań. Badania weryfikowano stosując kryterium odzucania danych Chauveneta. Obliczono średni stopień kalcynacji.

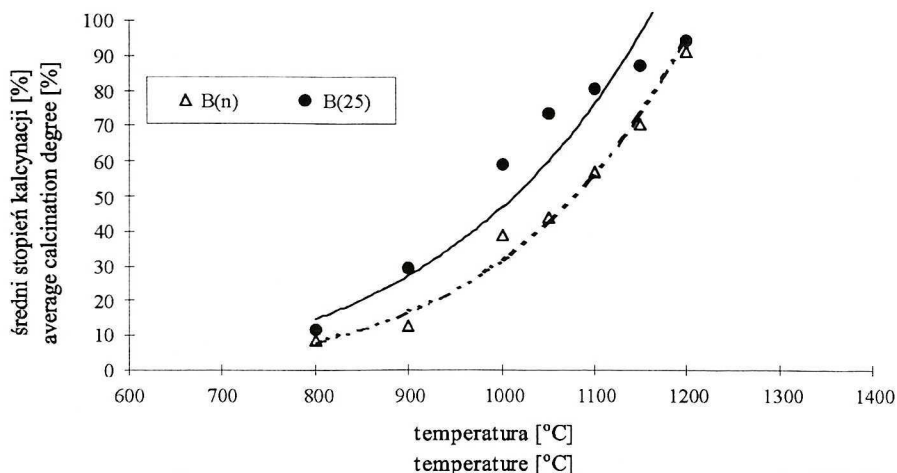
WYNIKI BADAŃ LABORATORYJNYCH

Dla czasu procesu kalcynacji wynoszącego 10 s w zakresie temperatur 800–1200°C na podstawie uzyskanych wyników badań sporządzono dwa wykresy obrazujące różnice w otrzymanych średnich stopniach kalcynacji dla sorbentów nierozfrakcjonowanych i dla sorbentów o średnicach ziaren poniżej 25 μm (Rys. 3 i 4).

Rys. 3. Średni stopień kalcynacji sorbentów A(n) i A(25) dla zakresu temperatur 800–1200°C i czasu trwania procesu 10 s

Average calcination degree of A(n) and A(25) sorbents within the range of 800–1200°C and the duration of a 10 s process

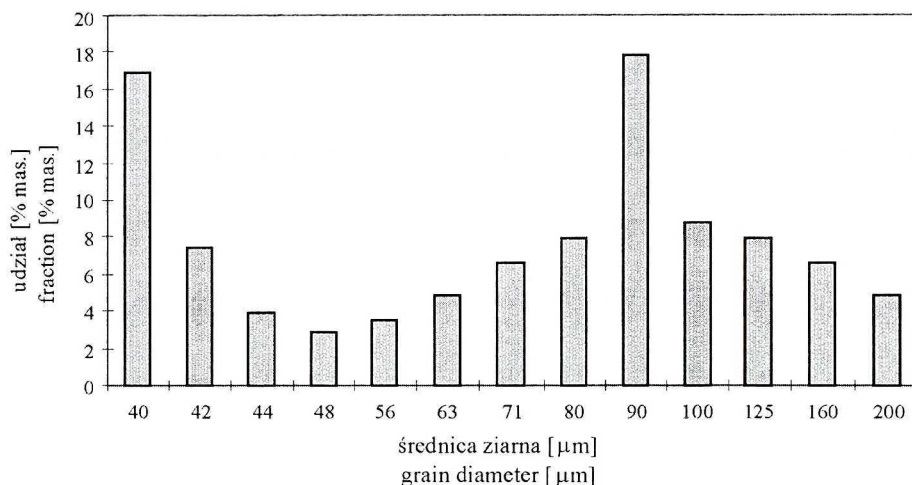

Rys. 4. Średni stopień kalcynacji sorbentów B(n) i B(25) dla zakresu temperatur 800–1200°C i czasu trwania procesu 10 s

Average calcination degree of B(n) and B(25) sorbents within the range of 800–1200°C and the duration of a 10 s process

Górne krzywe przedstawiają otrzymane średnie stopnie kalcynacji dla sorbentów o średnicach ziaren poniżej 25 μm , zaś dolne dla sorbentów w postaci nierozfrakcjonowanej. Różnice w uzyskanych średnich stopniach kalcynacji dochodzą nawet do 50%, zaś wartości otrzymane dla sorbentu B są nieco niższe niż dla sorbentu A. Najwyższe wartości średniego stopnia kalcynacji 90–99% uzyskano w temperaturze 1200°C.

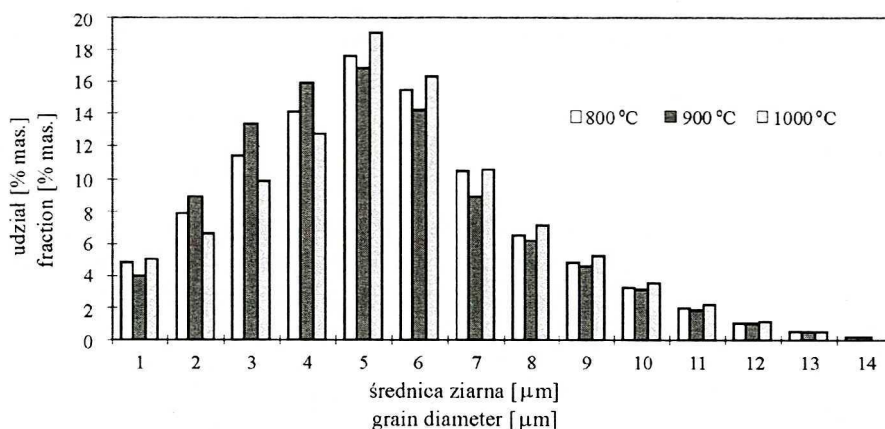
W celu zbadania składu ziarnowego produktu pokalcynacyjnego procesowi kalcynacji poddano sorbent B o średnicach ziaren większych i równych 40 μm i powierzchni geometrycznej około 80 m²/kg. Skład ziarnowy rozpatrywanego sorbentu przedstawiono na rysunku 5. Kalcynację przeprowadzono w temperaturze 800°C, 900°C i 1000°C. W wyniku tego procesu otrzymano CaO składające się z bardzo małych ziaren o średnicach mniejszych i równych 14 μm , z dominacją ziaren ultra drobnych o średnicach 3–7 μm (Rys. 6). Uzyskana w ten sposób nowa powierzchnia geometryczna była około 17 razy większa niż powierzchnia sorbentu wyjściowego.

Rys. 5. Skład ziarnowy sorbentu CaCO₃ o średnicach ziaren powyżej 40 μm
Grain composition of the CaCO₃ sorbent with a grain diameter above 40 μm

PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADAŃ LABORATORYJNYCH

Sorbenty A i B (CaCO₃) charakteryzowały się zbliżonym składem ziarnowym i powierzchnią geometryczną. Sorbenty nierozfrakcjonowane dawały nawet dwukrotnie niższe średnie stopnie kalcynacji niż sorbenty o średnicach ziaren poniżej 25 μm . Zarówno dla postaci nierozfrakcjonowanej sorbentów, jak i dla frakcji o średnicach ziaren poniżej 25 μm sorbent B uzyskiwał nieznacznie mniejsze średnie stopnie kalcynacji niż sorbent A. W temperaturze 1200°C uzyskano najwyższe średnie stopnia kalcynacji 90–99% ale zaobserwowano również początek procesu zeszkliwiania się powierzchni cząstek sorbentów (co blokuje późniejszy proces odsiarczania). Można więc przyjąć, że temperatura 1150°C stanowi najkorzystniejszą temperaturę procesu kalcynacji dla rozpatrywanych sorbentów (podobną najkorzystniejszą wartość temperatury uzyskali: Newton [4] 1180°C i Adanez [1] 1150°C). W tej temperaturze uzyskano średni stopień

Rys. 6. Skład ziarnowy CaO otrzymanego z CaCO₃ po kalcynacji w temperaturze 800°C, 900°C i 1000°C
CaO grain composition obtained from CaCO₃ after calcination in temperatures 800°C, 900°C and 1000°C

kalcynacji dla sorbentów nierozfrakcjonowanych rzędu 70–90%, a dla sorbentów o średnicach ziaren poniżej 25 μm rzędu 85–95%. Proces kalcynacji sorbentu CaCO₃ o średnicach ziaren większych i równych 40 μm i powierzchni geometrycznej około 80 m²/kg powoduje powstanie cząstek CaO o średnicach ziaren mniejszych i równych 14 μm (z dominacją cząstek o średnicach 3–7 μm) co zwiększa powierzchnię geometryczną do wartości około 1400 m²/kg.

BADANIA PRZEMYSŁOWE – METODYKA BADAŃ

Badania przemysłowe przeprowadzono na instalacji suchego odsiarczania spalin (WAWO) kotła pyłowego o mocy 140 MW_t w Kogeneracji Wrocław (parametry techniczne kotła przedstawiono w tabeli 1). W okresie badań kocioł opalany był węglem kamiennym MII (miał energetyczny o uziarnieniu 0–20 mm) o następujących parametrach:

- kaloryczność węgla 19000–23000 kJ/kg
- zawartość siarki całkowita 0,75–1,12%
- zawartość popiołu 15–25%
- zawartość wilgoci 8–11%

Metoda suchego odsiarczania spalin WAWO polega na wprowadzeniu związków wapna ponad strefę spalania kotła i aktywację niesionego przez spalinę sorbentu cieczą zrasającą. W procesie sorbent wapniowy z zasobnika podawany jest podajnikiem ślimakowym i pneumatycznym do zbiornika retencyjnego. Ze zbiornika retencyjnego sorbent wapniowy podawany jest przez cztery dozowniki celkowe i wdmuchiwany przez cztery aparaty wydmuchowe w osłonie gorącego powietrza do kotła na wysokości około 21 m ponad strefą spalania. Dozowniki sorbentu wapniowego sterowane są automatycznie w zależności od stężenia SO₂ w gazach spalinowych za elektrofiltrem (wymagane stężenie SO₂ na końcu instalacji wynosi 850 mg/Nm³). Sterowanie może się odbywać automatycznie lub ręczne. Do automatycznego prowadzenia kotła i instalacji odsiarczania spalin zastosowano kilka układów automatycznej regulacji, które sprzężone zostały z komputerowym systemem sterowania MASTER. System ten umożliwia m.in. automatyczne prowadzenie procesu spalania w kotle i schładzania spalin w reak-

Tabela 1. Parametry techniczne kotła pyłowego instalacji odsiarczania WAWO w Kogeneracji Wrocław
 Technical parameters of the pulverized-fuel boiler in the desulphurization installation WAWO

Rodzaj parametru Parameter	Wartość parametru Value of parameter
Moc znamionowa Power rating	142 MW _t
Zużycie paliwa Specific fuel consumption	38 Mg/h
Współczynnik λ λ Coefficient	1,3
Ilość spalin za kotłem Quantity of flue gas over the pulverised-fuel boiler	~ 330000 Nm ³ /h
Temperatura za kotłem Temperature over the pulverised-fuel boiler	125–200°C
Sprawność kotła Efficiency of the pulverised-fuel boiler	~ 84%
Podciśnienie w komorze Negative pressure in the combustion chamber	~ 120 Pa
Ilość powietrza do dysz OFFA Quantity of air into the OFF nozzles	≥ 1500 Nm ³ /h

torach oraz regulację dozowania paliwa i sorbentu do kotła w zależności od zapotrzebowania mocy i wymaganego stężenia SO₂ na końcu instalacji. Za kotłem spaliny o określonej temperaturze, zawierające nieskalcynowany sorbent, produkty kalcynacji i produkty reakcji z SO₂ oraz pył trafiają do obrotowego podgrzewacza powietrza, z którego o obniżonej już temperaturze rzędu 125–200°C trafiają do reaktora. Do reaktora wtryskiwany jest aerozol cieczo-powietrzny rozpylany systemem dysz GAJ-5. Cieczą w początkowym okresie była ciecz z mokrego transportu żużla lub woda przemysłowa, potem zaczęto stosować roztwory alkaliczne (np. NaOH, Ca(CH₃COO)₂). W reaktorze następuje stopniowe nawilżanie i schładzanie gazów spalinowych, aktywacja nieprzereagowanego sorbentu oraz wiązanie SO₂ i SO₃ z alkalicznymi związkami zawartymi w cieczy zraszającej (w związku z niebezpieczeństwem występowania siarkowego punktu rosy przy obniżaniu temperatury spalin w czasie badań eksploatacyjnych zbadano zawartość SO₃ w spalinach okazało się, że przy dozowaniu CaCO₃ do strefy spalania następuje prawie całkowite usuwanie SO₃). W reaktorze następuje również nawilżenie cząstek pyłu i jego aglomeracja oraz odparowanie wody. Wypadający w strefie zraszania pył, jak również produkt reakcji i nieprzereagowany sorbent gromadzony jest w leju zsywowym pod reaktorem i transportowany hydraulicznie (przy pomocy wody z odzulfania) do bagrowników. Pyły i produkty reakcji wyłapywane w elektrofiltrze kierowane są na składowisko popiołu. Odpylone i odsiarczone spaliny z elektrofiltra odprowadzane są poprzez emitör do atmosfery.

Podczas badań kontrola procesu odsiarczania spalin (kontrola stężenia zanieczyszczeń gazowych i pyłowych) odbywała się za pomocą automatycznego analizatora spalin Westinghouse-Controlmatic (współpracującego z systemem przetwarzania danych DURAG oraz systemem sterowania MASTER).

Ponieważ na podstawie badań laboratoryjnych termicznego rozkładu CaCO₃ stwierdzono, że najwyższe stopnie kalcynacji daje sorbent od producenta „A” do badań przemysłowych zastosowano sorbenty wapniowe pochodzące od tego producenta. I tak w pierwszym etapie badań przemysłowych zastosowano trzy rodzaje sorbentów wap-

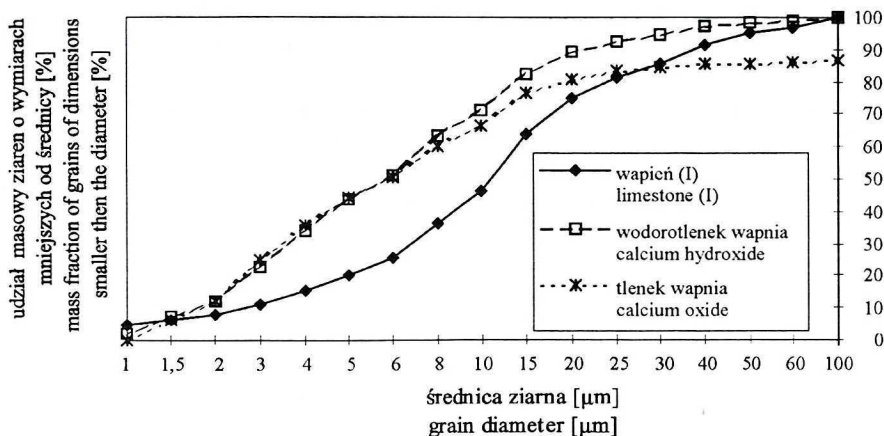
niowych: CaCO_3 , Ca(OH)_2 , CaO . W drugim etapie przeprowadzono badania przy zastosowaniu tylko sorbentu CaCO_3 o zmienionym składzie frakcyjnym.

Oceniano skuteczność procesu suchego odsiarczania spalin w funkcji takich parametrów jak: parametry pracy kotła, rodzaj stosowanego sorbentu, skład frakcyjny sorbentu, ilość wdmuchiwanego sorbentu oraz stopień przereagowania sorbentu.

W celu ujednoczenia otrzymanych wyników stężeń SO_2 odnoszono je do 6% zawartości tlenu w spalinach. Podczas prac badawczych uzyskane wyniki otrzymywano z raportów dobowych kotła (godzinowe uśrednienia wartości mierzonych) oraz z systemu DURAG (pomiarów parametrów dokonywane były co dwie minuty). Badania przeprowadzono w warunkach normalnej pracy kotłów, bez pracującego systemu zraszania gazów odlotowych w reaktorze. W związku z wykonywaniem pomiarów w warunkach różnego zapotrzebowania mocy (co wiązało się ze zmianami obciążenia kotłów) do analizy wybrano wyniki otrzymane przy ustabilizowanej pracy kotłów.

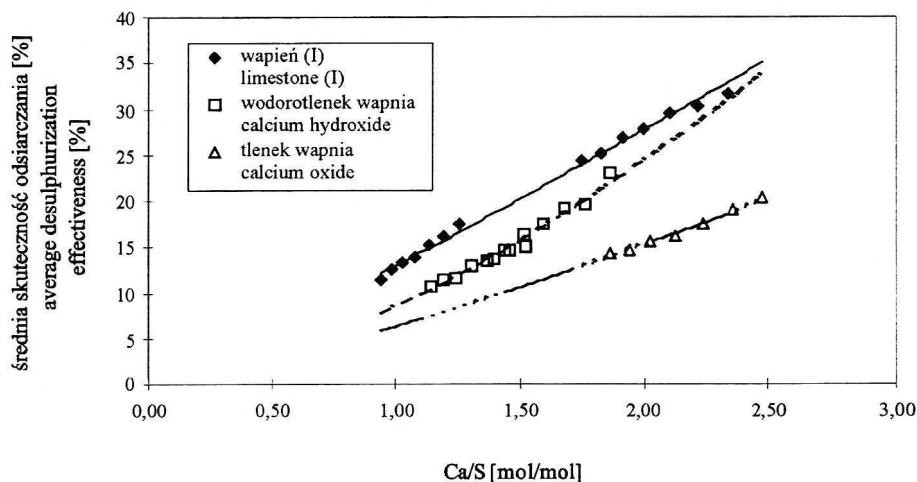
ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ PRZEMYSŁOWYCH – ETAP 1

Podczas badań stosowano trzy rodzaje sorbentów wapniowych: CaO , Ca(OH)_2 i CaCO_3 , których składy ziarnowe przedstawiono na rysunku 7. Uzyskane wyniki badań średniej skuteczności procesu odsiarczania i średniego stopnia przereagowania sorbentu w zależności od stosunku Ca/S przedstawiono na rysunkach 8 i 9. Sorbent CaCO_3 dawał najwyższe wartości średniej skuteczności odsiarczania i średniego stopnia przereagowania do CaSO_4 , przy czym w miarę wzrostu stosunku Ca/S różnice pomiędzy wartościami skuteczności i przereagowania uzyskanymi przy zastosowaniu sorbentu CaCO_3 i Ca(OH)_2 malały, co może wiązać się z gorszymi dla sorbentu Ca(OH)_2 warunkami temperaturowymi w miejscu wdmuchu (zbyt wysoka temperatura) i spiekaniem znacznej ilości bardzo drobnych cząstek sorbentu. Natomiast przy wzrastającym stosunku Ca/S wzrastał udział cząstek średnich i dużych, coraz więcej cząstek unikało spiekania powierzchni i mogło reagować z SO_2 . Sorbent CaO nie ulegał procesowi kalcynacji, a więc w reakcji z SO_2 brały udział cząstki o średnicy początkowej kilkadziesiąt razy większej niż średnicy cząstek uzyskanych po procesie kalcynacji sorbentów Ca(OH)_2

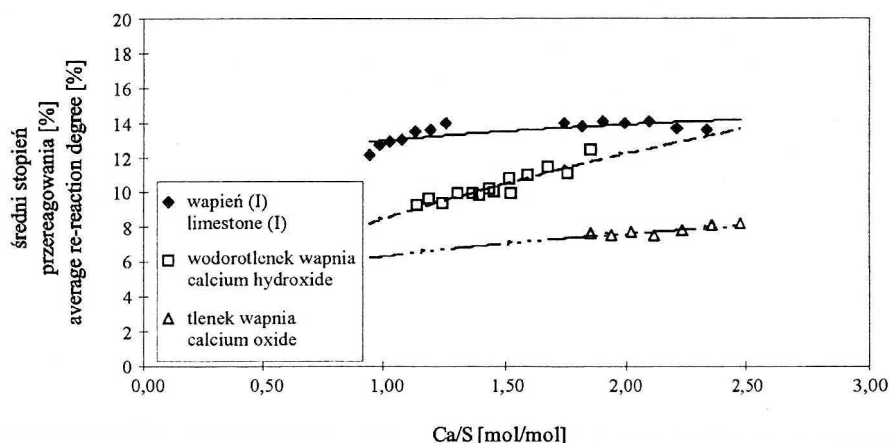
Rys. 7. Skład ziarnowy sorbentów CaCO_3 (I), Ca(OH)_2 i CaO – badania przemysłowe etap 1
Grain composition of CaCO_3 (I), Ca(OH)_2 and CaO sorbents – industrial studies stage 1

Rys. 8. Wyniki badań średniej skuteczności odsiarczania sorbentów CaCO₃ (I), Ca(OH)₂ i CaO w funkcji Ca/S

Results of studies of the average effectiveness of CaCO₃ (I), Ca(OH)₂ and CaO sorbents desulphurization in the Ca/S function

Rys. 9. Wyniki badań średniego stopnia przereagowania sorbentów CaCO₃ (I), Ca(OH)₂ i CaO w funkcji Ca/S
Results of studies of the average degree of CaCO₃ (I), Ca(OH)₂ and CaO sorbents re-reaction in the Ca/S function

i CaCO₃. Stąd w przypadku sorbentu CaO uzyskano znacznie niższe skuteczności odsiarczania i stopnia przereagowania do CaSO₄.

PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADAŃ PRZEMYSŁOWYCH – ETAP I

Przy podobnym stosunku Ca/S sorbent CaCO₃ dawał wyższą średnią skuteczność odsiarczania i wyższy średni stopień przereagowania niż sorbenty Ca(OH)₂ i CaO (Tab. 2). Sorbent CaCO₃ jest tańszy (również w przeliczeniu na 1 Mg usuniętego SO₂) niż sorbenty Ca(OH)₂ i CaO (Tab. 2). Średni stopień przereagowania sorbentów kształ-

Tabela 2. Średnie skuteczności odsiarczania i średnie stopnie przereagowania przy zastosowaniu sorbentów CaO, Ca(OH)₂ i CaCO₃ (I) przy podobnym stosunku Ca/S oraz analiza kosztów – badania przemysłowe
Average effectiveness of desulphurization and average re-reaction degress at the use of CaO, Ca(OH)₂ and CaCO₃ (I) sorbents at a similar Ca/S relation and an analysis of costs – industrial studies

Rodzaj sorbentu Type of sorbent	Ca/S	Średnia skuteczność odsiarczania Average effectiveness of desulphurization	Średni stopień przereagowania Average re-reaction degree	Cena* sorbentu Price* of sorbent	Cena sorbentu w przeliczeniu na CaO Price of sorbent calculated as CaO	Koszt Usunięcia 1 Mg SO ₂ ** (Ca/S=1:1) Cost of removal of 1 Mg SO ₂ **
	[mol/mol]	[%]	[%]	[zł/Mg]	[zł/Mg]	[zł/Mg SO ₂]
CaO	1,86:1	14,2	7,6	195	195	1204
Ca(OH) ₂	1,86:1	23,1	12,4	200	264	1004
CaCO ₃ (I)	1,82:1	25,1	13,8	65	116	406

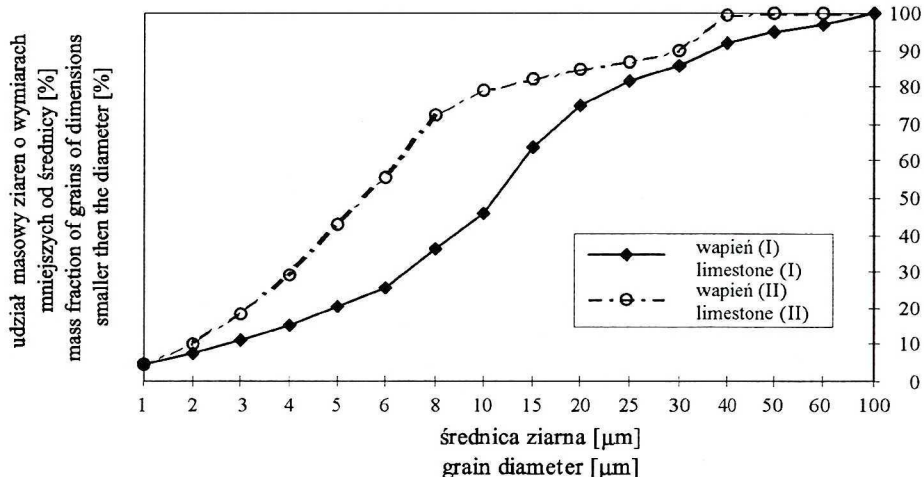
* – ceny z 2001 r.
prices 2001 year

** – uwzględniono tylko koszt sorbentu
only cost of sorbent was taken into account

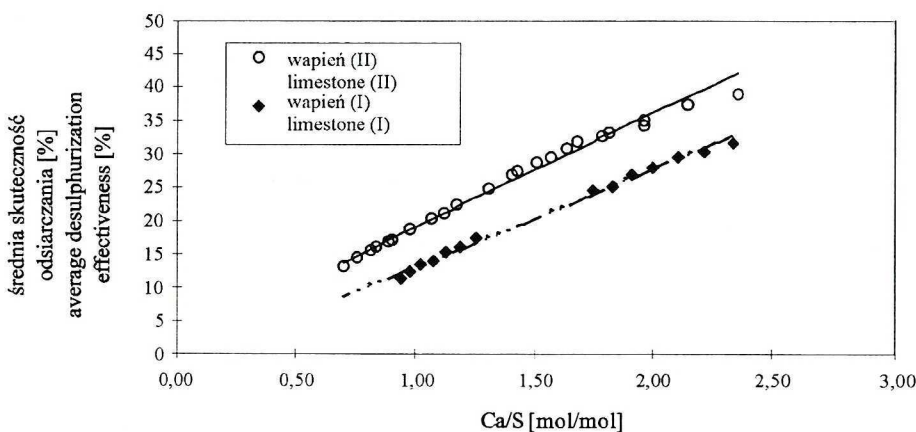
tował się w przedziałach: dla CaO 7,6–8,2%; dla Ca(OH)₂ 9,3–12,4%; dla CaCO₃ 12,7–14,1%. Za użyciem sorbentu CaO wydaje się przemawiać brak konieczności jego rozkładu w procesie kalcynacji (brak strat energii na proces kalcynacji), jednakże sorbenty Ca(OH)₂ i CaCO₃ podlegające odpowiednio procesowi odwodnienia i kalcynacji dają wyższe skuteczności odsiarczania (w wyniku procesu ich odwodnienia i kalcynacji powstają mniejsze cząstki CaO, o większej powierzchni właściwej, bardziej porowate i bardziej reaktywne). Zastosowanie CaO i CaCO₃ umożliwia zmniejszenie o około 50% objętości sorbentu wprowadzanego do układu odsiarczania w porównaniu z Ca(OH)₂ (gęstość nasypowa wynosi odpowiednio dla: CaCO₃ – około 1100 kg/m³, CaO – około 1100 kg/m³, Ca(OH)₂ – około 500 kg/m³), pociąga to za sobą zmniejszenie o około 50% powierzchni magazynowej i transportowej sorbentów, a więc również obniża związane z tym koszty.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ PRZEMYSŁOWYCH – ETAP 2

Podczas badań zastosowano dwa rodzaje sorbentów CaCO₃: sorbent o składzie ziarnowym jak w 1 etapie badań przemysłowych (oznaczenie symbolem „CaCO₃ (I)”) oraz sorbent o zmienionym składzie ziarnowym (oznaczenie symbolem „CaCO₃ (II)”). Składy ziarnowe badanych sorbentów przedstawiono na rysunku 10. Uzyskane wyniki badań średnich skuteczności procesu odsiarczania i średniego stopnia przereagowania danego sorbentu w zależności od stosunku Ca/S przedstawiono na rysunkach 11 i 12. Sorbent CaCO₃ (II) dawał wyższe wartości średniej skuteczności odsiarczania (nawet o około 10%) i średniego stopnia przereagowania do CaSO₄ (o około 7%). Świadczy to o tym, że po procesie kalcynacji w przypadku sorbentu CaCO₃ (II) uzyskano prawdopodobnie drobniejsze średnice cząstek CaO niż dla CaCO₃ (I). Jak wynika z analizy literaturowej im cząstka CaO jest mniejsza tym charakteryzuje się większą reaktywnością w procesie wiązania SO₂. Tą tezę potwierdziły niniejsze badania przemysłowe.

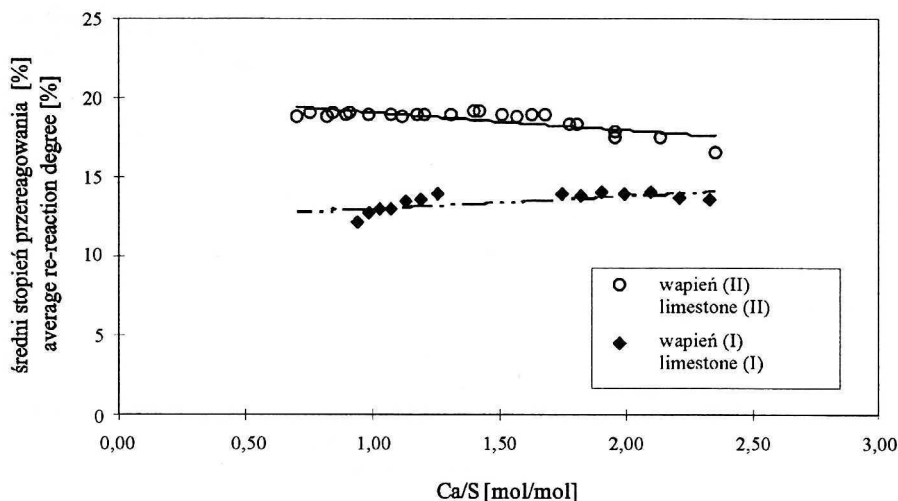
Rys. 10. Skład ziarnowy sorbentów CaCO₃ (I) i CaCO₃ (II) – badania przemysłowe etap 1 i 2
Grain composition of CaCO₃ (I) and CaCO₃ (II) sorbents – industrial studies stage 1 and 2

Rys. 11. Wyniki badań średniej skuteczności odsiarczania sorbentów CaCO₃(I) CaCO₃(II) w funkcji Ca/S
Results of studies of the average effectiveness of CaCO₃ (I) and CaCO₃ (II) sorbents desulphurization in the Ca/S function

PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADAŃ PRZEMYSŁOWYCH – ETAP 2

Dla takich samych lub zbliżonych stosunków Ca/S sorbent CaCO₃ (II) charakteryzował się większą średnią skutecznością odsiarczania od CaCO₃ (I) (Tab. 3). Średni stopień przereagowania sorbentów kształtował się w przedziałach: dla CaCO₃ (I) 12,7–14,1%; dla CaCO₃ (II) 16,6–19,2%. Sorbent CaCO₃ (II) jest tańszy niż CaCO₃ (I) w przeliczeniu na 1 Mg usuniętego SO₂ (Tab. 4). Na podstawie przeprowadzonych badań laboratoryjnych stwierdzono, że mniejsze cząsteczki sorbentu ulegają wyższemu stopniowi kalcynacji w tym samym czasie niż cząsteczki większe, co przemawia na korzyść sorbentu CaCO₃ (II). Średnice cząstek CaO uzyskanego po kalcynacji CaCO₃ (II) były prawdopodobnie mniejsze niż w przypadku sorbentu CaCO₃ (I), co powodo-

Rys. 12. Wyniki badań średniego stopnia przereagowania sorbentów CaCO_3 (I) i CaCO_3 (II) w funkcji Ca/S
Results of studies of the average degree of CaCO_3 (I) and CaCO_3 (II) sorbents re-reaction in the Ca/S function

Tabela 3. Średnie skuteczności odsiarczania przy zastosowaniu sorbentów CaCO_3 (I) i CaCO_3 (II) przy podobnym stosunku Ca/S – badania przemysłowe
Average effectiveness of desulphurization with the use of CaCO_3 (I) and CaCO_3 (II) sorbents at similar Ca/S relation – industrial studies

Ca/S [mol/mol]	CaCO ₃ (I)	CaCO ₃ (II)
	Średnia skuteczność odsiarczania Average effectiveness of desulphurization [%]	Średnia skuteczność odsiarczania Average effectiveness of desulphurization [%]
0,98:1	12,5	18,6
1,07/1,08:1	14,0	20,2
1,12/1,13:1	15,2	21,1
1,18/1,19:1	16,1	22,3
1,81/1,82:1	25,1	33,2
2,33/2,35:1	31,6	39,0

- CaCO_3 (I) – sorbent stosowany w badaniach przemysłowych etap 1, średnia arytmetyczna średnica cząstek sorbentu około 20 μm
 CaCO_3 (I) – sorbent used in industrial studies stage 1, arithmetic average diameters of sorbent about 20 μm
- CaCO_3 (II) – sorbent stosowany w badaniach przemysłowych etap 2, średnia arytmetyczna średnica cząstek sorbentu około 10 μm
 CaCO_3 (II) – sorbent used in industrial studies stage 2, arithmetic average diameters of sorbent about 10 μm

wało uzyskiwanie przy zastosowaniu CaCO_3 (II) wyższych skuteczności w procesie wiązania SO_2 oraz wyższego stopnia przereagowania sorbentu do CaSO_4 .

Tabela 4. Średnie skuteczności odsiarczania i średnie stopnie przereagowania przy zastosowaniu sorbentów CaCO₃ (I) i CaCO₃ (II) przy podobnym stosunku Ca/S oraz analiza kosztów – badania przemysłowe
Average effectiveness of desulphurization and average re-reaction degrees at the use of CaCO₃ (I) and CaCO₃ (II) sorbents at a similar Ca/S relation and an analysis of costs – industrial studies

Rodzaj sorbentu Type of sorbent	Ca/S	Średnia skuteczność odsiarczania Average effectiveness of desulphurization	Średni stopień przereagowania Average re-reaction degree	Cena* sorbentu Price* of sorbent	Cena sorbentu w przeliczeniu na CaO Price of sorbent calculated as CaO [zł/Mg]	Koszt usunięcia 1 Mg SO ₂ ** (Ca/S=1:1) Cost of removal of 1 Mg SO ₂ ** [zł/Mg SO ₂]
	[mol/mol]	[%]	[%]	[zł/Mg]		
CaCO ₃ (I)	0,98:1	12,5	12,7	65	116	816
CaCO ₃ (II)	0,98:1	18,6	19,0	72	128	608

* – ceny z 2001 r.
prices 2001 year

** – uwzględniono tylko koszt sorbentu
only cost of sorbent was taken into account

WNIOSKI

Najlepszym sorbentem dla procesu suchego odsiarczania przez iniekcję do strefy spalania kotła pyłowego na węgiel kamienny wydaje się być mączka kamienia wapiennego, której głównym składnikiem jest CaCO₃. W procesie iniekcji CaCO₃ należy uwzględnić parametry pracy kotła, powinno się tak projektować układ iniekcji, aby umożliwiał on wprowadzenie sorbentu zawsze do strefy kotła o tej samej temperaturze np. 1150°C (położenie strefy zmienia się wraz z obciążeniem kotła). Ze względu na nieznaczny wzrost wartości skuteczności odsiarczania przy Ca/S > 2,5:1 oraz opłacalność ekonomiczną procesu nie należy przekraczać wartości stosunku Ca/S = 2/2,5:1. Stosowany sorbent CaCO₃ powinien charakteryzować się jak największym udziałem frakcji małych tj. o średnicach ziaren poniżej 25 μm. W procesie iniekcji sorbentu CaCO₃ należy dążyć do uzyskania maksymalnie długiego czasu przebywania sorbentu w najkorzystniejszej strefie temperaturowej.

LITERATURA

- [1] Adanez J., F. Garcia-Labiano, V. Fierro: *Modelling for the high- temperature sulphation of calcium-based sorbents with cylindrical and plate-like pore geometries*, Chem. Eng. Sci., **55**, 3665–3683, (2000).
- [2] Agren Ch.: *At Last Getting Somewhere*, Acid News, **3**, 1–5, (2001).
- [3] Elvingson P.: *European Emissions for the Most Part Steadily Down*, Acid News, **3**, 20–21, (2001).
- [4] Newton G. H., S.L. Chen, J.C. Kramlich: *Role of Porosity Loss in Limiting SO₂ Capture by Calcium Based Sorbents*, AIChE Journal, **6**, 988–994, (1989).
- [5] Tickle A.: *Critical Loads for Nitrogen and their Use in National and International NGO Campaigning*, Seminar on Air Pollution, Goeteborg Sweden 10–12 April 1992, 18–23.
- [6] Council Directive of 24 November 1988 of the limitation of emissions of certain pollutants into the air from large combustion plants (88/609/EEC) z uzupełnieniami.